

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАУКИ І
ТЕХНОЛОГІЙ

ВІСНИК КУРАТОРА

№ 76
(лютий)

ДНІПРО
2024

Укладач:
С. П. Лагдан

Рекомендовано Вченою радою університету
(протокол від 28.02.2024 № 7)

Вісник куратора: методичні матеріали для проведення інформаційно-просвітницької та виховної роботи [електронне видання] / укл. С. П. Лагдан; Український державний університет науки і технологій. 2024, № 76 (лютий). 39 с.

У номері розглянуто особливості національного менталітету, описано риси та становлення архетипів як складових визначальних ознак національного менталітету українського народу.

У традиційній рубриці «Згадаймо ці дати» – українські громадські та культурні діячі-ювіляри: художник-супрематист Казимир Малевич, вічно молодий композитор та співак, Герой України (посмертно) Володимир Івасюк та майстер історичної прози, Герой України Юрій Мушкетик.

Лл. : 11.

© Лагдан С. П., укладання, 2024
© Укр. держ. ун-т науки і технологій, 2024

ЗМІСТ

1. Український менталітет	4
2. Актор українського села, шукач нуля форм і зухвалий супрематист (до 145-річчя від дня народження Казимира Малевича)	12
3. Сила серця і таланту (до 75-річчя від дня народження Володимира Івасюка)	24
4. Визнаний майстер сучасної української прози (до 95-річчя від дня народження Юрія Мушкетика)	34

УКРАЇНСЬКИЙ МЕНТАЛІТЕТ

Термін «менталітет» сьогодні досить поширений не тільки в наукових працях, а й у публіцистиці та художній літературі. В «Енциклопедії сучасної України» **національний менталітет** охарактеризовано як глибинні психічні структури, що історично та соціально вкорінені у свідомості, колективній пам'яті та поведінці багатьох поколінь людей. Національний менталітет базується на системі поглядів, ідеалів, інтересів, традицій, оцінок, соціальних установок та норм, в основу яких покладено синтез суспільних потреб, досвіду, архетипів колективного безсвідомого, й чітко проявляється в типовій поведінці носіїв через стереотипи сприйняття, реакції (ухвалення рішень) і поведінки.

На індивідуальному рівні національний менталітет формується у процесі соціалізації особи (виховання в сім'ї, навчанні, самореалізації, вибору своєї ролі, засвоєння національної культури, ідентифікації себе з найближчим соціумом, етнічним оточенням), на побутовому рівні часто набуває релігійних та містичних форм. Це специфічні вияви психічного життя людей, обумовлені політико-економічними і соціокультурними факторами та обставинами. До чинників, що впливають на становлення національного менталітету, також належать: географічне середовище, політичні інститути й соціальні структури суспільства.

Національний менталітет є надзвичайно важливим і дієвим фактором суспільного розвитку, однак на перший погляд малопомітним, оскільки імпульси, що він посиляє народу чи окремій людині, йдуть із глибин історії та підсвідомого. У процесі ідентифікації індивід може перебувати в межах полярного ставлення до національного менталітету: від повного сприйняття й засвоєння його основ та усталеного іміджу (сприйняття на віру чи осмислення елементів культури й духовних цінностей) до дотримання позиції критичного аналізу та виявів коливання в процесі суспільного самовизначення. Залежно від специфіки світобачення та світосприйняття, ступеня засвоєння та адаптації домінантних у спільноті поглядів, цінностей і традицій в індивіда може сформуватися різний рівень національної самоідентифікації. Основи ментального світобачення – своєрідна формула, що визначає та підтримує на належному рівні міру згуртованості, інтеграції, етнічної спільності, а також орієнтир, що дозволяє усвідомити кожному індивіду своє місце та роль у системі категорій «ми – вони», «свої – чужі».

У «Політологічному енциклопедичному словнику» [укл.: Горбатенко В.П., Шемшученко Ю.С., Бабкін В.Д.; К.: Генеза, 2004] зазначено, що ментальність (менталітет) – стійкі структури глибинного рівня колективної

чи індивідуальної свідомості й підсвідомості, що визначають устремління нахили, орієнтири людей, у яких виявляється національний характер, загально визнані цінності, суспільна психологія. Ментальність означає щось спільне, яке лежить в основі свідомого і підсвідомого, логічного та емоційного, тобто вона є глибинним джерелом мислення, ідеології та віри, почуттів та емоцій.

Етнічне світосприйняття створює ментальність, що містить у собі значну кількість елементів суспільної психології: соціальних емоцій, бажань, настроїв, історичної пам'яті, реакцій на зміну зовнішнього середовища. Різні етноси з різних точок зору споглядають на одне явище, і результати цього споглядання постають у різноманітних пам'ятках. Доведено, що у представників різних етносів складається різний «образ світу». Цей «образ світу» як переживання індивідом навколишнього простору і часу необхідний для нормального протікання життя. Він виконує функцію забезпечення безперервності світу й підготовки індивіда для його освоєння.

Складаючись, формуючись і виробляючись історично, менталітет упродовж конкретного періоду історії становить сукупність соціально-психологічних якостей та рис, що виявляються в усіх сторонах життєдіяльності людини, націй, народу.

Характерні риси та особливості національного менталітету українського народу зумовлені геополітичним становищем, визначальним впливом двох головних історичних пластів традиційно-побутової культури – землеробства і козацтва, неоднозначним та суперечливим значенням у формуванні національної психіки та духовності релігійного фактора, багатовіковою відсутністю власної держави, тривалою роз'єднаністю українських земель, цілеспрямованим знищенням і денаціоналізацією української еліти, нашаруванням радянської ментальності. Зокрема, проживання українського етносу між Заходом і Сходом спричинило маргінальність, двоїстість характеру, поєднання в ньому індивідуалізму, притаманного представникам Заходу, та чуттєвості й емоційності, що розвинені у східних народів. Ці риси зумовлюють балансування між прагматизмом і безкорисливістю, пасивністю та ініціативністю, комунікабельністю та замкненістю, добротою та недобррозичливістю, патріотизмом і толерантністю тощо.

Найглибинніші пласти української ментальності закладені землеробством, що з давніх часів було основним заняттям українців як автохтонного етносу. Саме воно визначило особливості їхнього світобачення, культурні орієнтири та соціальну організацію. Українцям притаманне гармонійне, «земне» ставлення до навколишнього світу. Багате природне

середовище сприяло взаємодії з природою, що завжди була щедрою до українців, породило оптимістичний психологічний настрій, а специфіка землеробства породжує індивідуалізм як одну з найтипівіших рис українського характеру. Українець прагне підтримувати свій мікросвіт та відмежовуватися від іншого ворожого суспільства. Елементами індивідуалізму є незалежне існування, самодостатність і можливість обмежувати себе. Плідний ґрунт завжди був тут у достатній кількості, що виключало конкурентну боротьбу за розподіл земельних ресурсів і формування замкнених соціальних груп із протилежними інтересами – класів.

Ця соціальна маргінальність, ідилічне співіснування за умови повного достатку позначилося на тому, що українство не сприймало будь-яких автократичних та деспотичних форм правління, які запановують у разі максимальної ворожнечі в суспільстві. М'яка природа ніби заклала фундамент для волелюбності, спонтанності, автентичної емоційності та здорового індивідуалізму. Довіра до доброї неньки-землі за довгі віки історії українського етносу перетворилася на архетип колективного українського несвідомого, сформувавши психологічний оптимізм і гармонійне світовідчуття українців.

Життєдіяльність українців (праця, традиції, культура, мова і ментальність) ідеально адаптована до однієї території (ландшафту), детермінована природними циклами та сільськогосподарським календарем. Закодована на рівні підсвідомості, закріплена в колективній пам'яті, традиціях та мові, ця інформація крізь століття пронесла характерні риси українського національного характеру: тонке відчуття гармонії, зважений підхід до вирішення складних справ, працьовитість, миролюбність, толерантність, м'який гумор, повага до приватної власності, ощадливість, відчуття господаря та певний індивідуалізм (усвідомлення самоцінності власної особистості), розвинуте почуття справедливості, що спонукає до нескінченних пошуків правди. Землеробська культура, залишки матриархату в родинних стосунках зумовили пріоритетну роль жінки в межах ментального світобачення. Унаслідок цього соціальні та психологічні норми, ідеали, система моральних цінностей українців формувалися в координатах землеробської культури під переважаючим впливом жінки, на противагу Західній Європі з патріархальним типом родин. Активність, яскраво виражені волелюбність, демократизм, несприйняття диктатури, пріоритет чоловіка почали фіксуватися та закріплюватися в українській ментальності з появою феномена оригінального етносоціального утворення – козацтва.

Прийняття християнства за часів Київської Русі в історичній перспективі стало потужним чинником розвитку етнокультурної самоідентифікації українського народу. Як вважають дослідники, християнська релігія та церква на різних історичних етапах сприяли формуванню національної самосвідомості, консолідації та мобілізації народних мас для розгортання національно-визвольної боротьби, стимулювали процеси національного відродження, підтримували обстоювання суверенітету та незалежності української державності. З іншого боку, оскільки Україна віками створювалася як поліконфесійна держава (унаслідок поліетнічного складу її населення), релігійний фактор іноді відігравав і негативну роль у процесі формування національного менталітету, періодично перетворювався на додатковий привід для протистоянь у міжетнічних відносинах, джерело суперечок. Ситуація ускладнюється і тим, що релігійний чинник у житті українського народу мав і має геополітичний вимір, адже територія України – місце зіткнення не лише двох світових релігій (християнства і мусульманства), а й основних християнських конфесій (католицизму і православ'я), що автоматично спричинило поліваріантність як релігійного менталітету, так і світоглядних орієнтирів.

Позитивні риси українського національного характеру суттєво деформувалися під час реалізації нашим етносом своєї всесвітньо-історичної місії як перехідної ланки між двома типами цивілізацій – західної та східної. На нашому ментальному рівні це зумовило постійне перебільшення зовнішніх чинників, постійне прагнення покласти на них провину за свої численні біди. Тривала відсутність в українського народу власної держави відбилася в національній підсвідомості як стан людини, що є фактичним хазяїном землі, але через дію ворожих сил не може бути її вільним господарем. Саме з цього коріння проростають примирення з негативними явищами, терплячість, зайва сором'язливість, відсутність здорових амбіцій, цілеспрямованості, занижена самооцінка, непослідовність, намагання «служити двом панам», прагнення уникнути особистої відповідальності за стан громадських справ.

Перебування різних частин українських земель у складі російської і Австро-Угорської імперій, Польщі, Румунії, Чехо-Словаччини вплинуло на формування почуття національної єдності, розуміння соборності. Здійснювані протягом віків цілеспрямовані знищення і денаціоналізація української еліти надзвичайно звужували коло генераторів національних філософських ідей, творців самобутньої української культури, політичних лідерів та провідників народу. Це, з одного боку, посилювало консервативність української ментальності як засобу захисту вже набутих

національних цінностей від чужих впливів, з іншого – поглиблювало недовіру до власної еліти, яка може запродатися знову.

Тривале перебування українського народу в жорстких рамках тоталітарного суспільства залишило свій слід у національному генетичному коді. Вплив тоталітаризму присутній у психології кожної людини, вихованої за радянської доби. Фахівці виокремлюють такі **основні риси радянської ментальності**:

- *пасивність особи* – відсутність волі до поліпшення життя власними силами, доповнена формальною показовою активністю (головне – створити враження роботи, а не працювати на певний результат);

- *комплекс меншовартості* – відчуття власної неспроможності через некомпетентність та непрофесіоналізм (зворотний бік цього – невмотивована амбіційність і хамство);

- *патерналізм* – перекладання на владу вирішення власних проблем;

- *безпорадність* – сподівання на вирішення проблем ззовні, на чиюсь гуманітарну допомогу.

Як етнос українці є стабільною етнонаціональною спільністю, згуртованою не лише на рівні субетносів, а й на рівні діаспор і тих частин, які були відокремлені від материнського етнічного регіону державними кордонами. Відтак українці типологічно неоднорідні і становлять три головних утворення: основний етнічний масив, котрий переважно збігається з сучасними державними кордонами України; етнічні групи, які розташовані поза Україною і продовжують суцільний український масив у його етнічних межах; українську діаспору. Українська ментальність характерна для всіх українців, незважаючи на місце їх проживання.

Українська історико-етнографічна область займає не лише землі України, а й прилеглі до неї райони, що здавна були населені українською людністю. Більшість периферійних територій українців, у яких їх чисельність становила від 30 до 50 % чи навіть від 50 до 70 % усього населення, лежать у складі сусідніх держав. На півночі область включає всю Слобожанщину (в тому числі південні райони Брянщини, Курщини, Білгородщини і Вороніжчини), на південному сході – південну Донщину, Кубанщину та ряд районів Ставропілщини, що лежать у складі російської федерації. На заході до області належать: у Білорусі – південні частини Берестейщини і Пінщини, у Польщі – східна частина Холмщини, Перемишлянщини, Надсяння та північна частина Лемківщини, у Словаччині – південна Лемківщина (Пряшівська Русь-Україна), у Румунії – частина Мараморощини і Сучавщини, у Молдові – Придністрянщина. Із державної території України лише Кримський півострів не є складовою виключно українського, а тим

паче російського, етнічних ландшафтів, бо тут із XIII–XIV ст. проживають татари. До українського історико-етнографічного світу відносимо й українські анклавні на Далекому Сході, у Сибіру, Казахстані, Середньому Поволжі, Югославії, Хорватії, Боснії і Герцеговині, Канаді, США, Бразилії, Аргентині, Австралії та ін. У 1989 р. анклавами чи розпорошено за межами України проживало майже 15 млн українців. У самій Україні, за даними перепису населення 2001 р., проживало 48,07 млн чол., із них понад 77 % – українці.

Реалії сьогодення свідчать, що розбудова держави і формування європейсько-українського суспільства є основним завданням соціально-політичного процесу національного відродження. Менталітет продовжує відігравати важливу роль дієвого координатора економічних, політичних та культурних подій, допомагає вести війну з агресором. Водночас потрібно зазначити, що цей координатор є серйозною перешкодою реформування нашого суспільства, оскільки він перешкоджає надати розвитку країні бажаної динамічності та здійснити масове впровадження в життя інноваційних політичних, соціальних технологій. Існує ще в масах той дух «радянщини». Це головне джерело гальмування нації, з ним варто боротися, слід створювати умови для переосмислення цінностей.

Психотерапевт та письменник Олександр Стражний понад 15 років вивчає український менталітет і свої висновки, яким є національний характер українців та чим ми відрізняємося від росіян, він виклав у книзі «Український менталітет. Ілюзії – міфи – реальність». Він визначає поняття «менталітет» як сукупність певних психологічних алгоритмів, які формують погляд людини на навколишню дійсність і, відповідно, визначають її поведінку. Незважаючи на національність, люди, що проживають довго на одній території, виробляють певні психологічні алгоритми. А взагалі національний менталітет формується навіть не десятиріччями чи століттями, а тисячоліттями. На нього впливає все: яка була територія, гори чи рівнина, клімат, історія.

Основні положення праці Олександра Стражного:

- Українська нація – це спільнота людей, які проживають на цій території багато тисячоліть. Тож ми маємо рахувати відлік формування українського менталітету з тих часів, коли люди оселились на цій землі і почали її обробляти. Українська нація автохтонна (давньогрецьке поняття означало «люди, які живуть тут від початку роду людського»). Хай би як їх не називали, але люди тут живуть багато тисячоліть і з покоління в покоління передають свої психологічні архетипи.

- На формування менталітету впливає природа, клімат, історія. Через те, що тут родюча земля і доволі сприятливий клімат, українці – не агресивний народ взагалі. Їм ніколи не потрібно було здобувати нові території, щоб прокормитися. Свого було завжди вдосталь. З іншого боку, їм постійно було потрібно захищатися від загарбників.

- Така риса, як агресивність, формується, якщо задля виживання потрібно завойовувати когось. Наприклад, як нормани. Вони завойовували французів, англійців, також на нашу територію приходили за часів слов'янства. Або ж візьмемо наших сусідів росіян, які постійно захоплюють чужі землі. Треба розуміти, що агресивність як риса національного менталітету – це не добре і не погано. Просто її сформувало середовище. Погляньте на історію росії – вона дуже кривава. В Україні ж не було таких руйнівників, як, скажімо, Іван Грозний.

- Тож так склалося, що українці неагресивні. І як казав Лесь Подерв'янський, наша національна ідея – не чіпайте нас. Усю нашу історію нас завжди хтось чіпав – і скіфи, і хазари, і гуни, і татари, і німці. Усім щось було потрібно на цій землі. Тож в українців сформувався такий психологічний архетип – вони вміють оборонятися, захищати свою територію. Лише згадайте, як довго після Другої світової війни продовжувався спротив радянській владі в Західній Україні.

- Такий феномен, як Майдан, – це ж була та сама Запорізька Січ, де можна захищатись або ж нападати у разі потреби. Згадайте барикади на Хрещатику – все було побудовано за зразком Січі. Таким чином проявився наш сформований з давніх-давен психологічний архетип – ми вміємо оборонятись. Чомусь ні в Білорусі, ні в Казахстані не з'явився такий Майдан – у цих народів історично такого не було.

- Є ще одна притаманна українцям риса – ми не любимо владу. Це також один із наших архетипів. Звідки він взявся? Люди жили на своїх хуторах, і їм байдуже було, що робилось у Києві. І так було ще за часів князів. До речі, населення сприймало князівську дружину як бандитів, які приїжджали збирати данину, і не більше того. А як було у козаків на Січі? Вибирали гетьмана і мазали його багнюкою, щоб не зазнався. І якщо в росії влада – «царь-батюшка», і щоб той Грозний або Петро Перший чи нинішній президент не робили, їх поважають. «За веру, царя и отечество!» – така традиція у росіян. Українці йшли в бій за віру, але ніколи – за гетьмана. У росіян: «Барин приедет и нас рассудит». В українців: «Ага, зараз нам тут якийсь пан буде розповідати, що нам робити». Наша нація дуже консервативна, тому що формувалась як сільська. Це знову ж таки не добре і не погано – так склалося. Сільська – значить романтична, сердечна, співає

добре, ближче до землі й природи. Тобто дуже багато плюсів. Але з іншого боку – вона дуже консервативна. Тому що в нас усе було. Протягом тисячоліть ми могли прогодувати себе завдяки нашому чорнозему. У Європі були інші умови. Не було такої родючої землі, треба було багато працювати, щоб прокормитися, навіть воювати. Вони вимушені були щось робити.

- Україні завжди щось загрожувало – голодомори, набіги, війни. Усе це сформувало не те що терплячість, але ми більш спокійно ставимося до небезпеки і вирішуємо питання щодо свого захисту. Візьмемо, наприклад, США. Це така «оранжерейна спільнота», на території якої хіба що одного разу була громадянська війна. Тож якщо щось стається – паніка на всю Америку.

Сьогодення характеризується переосмисленням цінностей та ставлення людства до цивілізації і культури, розмежуванням цих складових і прагненням «змінити свій загальнолюдський менталітет, оновити й омолодити свою душу». Та щоб створити цілісне людство, кожному народові треба сьогодні добре попрацювати як на господарській ниві, так і особливо на терені духовності. Ніяка нація не може досягти процвітання, поки вона не усвідомлює, що орати поле – таке ж гідне заняття, як і писати поему. Важливість першого так само безперечна, як і усвідомлена велика цінність і значущість другого.

Матеріал подано за джерелами:

1. Бойко О. Д. Національний менталітет. *Енциклопедія сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. URL: <https://esu.com.ua/article-71042>.

2. Гаврилюк В. Українська ментальність: минуле та майбутнє. *Український парламентський клуб Нація*, 15.04.2015. URL: <http://www.nacija.com.ua/?article=5864>.

3. Троїцька Л. Український менталітет: чому ми всюди шукаємо «зраду», а під час біди стаємо сильнішими. *Соцпортал*. URL: <https://socportal.info/ua/news/ukrainskii-mentalitet-chomu-mi-vsiudi-shukaemo-zradu-a-pid-chas-bidi-staemo-silnimi/>.

4. Філоненко О. Причина, чому ми такі, чи привід, щоб не змінюватись: що таке менталітет та якою є ментальність українців. *Агенція інформації та аналітики «Гал-інфо»*, вівторок, 28 листопада, 2023. URL: <https://galinfo.com.ua/articles/prychyna-chomu-my-taki-chy-pryvid-shchob-ne-zminyuvatys-shcho-take-mentalitet-ta-yakoyu-ie-mentalnist-ukraintsiv-409916.html>.

**АМАТОР УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА, ШУКАЧ НУЛЯ ФОРМ І
ЗУХВАЛИЙ СУПРЕМАТИСТ**
(до 145-річчя від дня народження Казимира Малевича)

Казимир Северинович Малевич (1879–1935) – відомий живописець, теоретик мистецтва, основоположник супрематизму, педагог – народився в Києві в українській родині з польським корінням. Автор однієї із найвідоміших картин XX ст. «Чорний квадрат», один із найвідоміших художників у світі, «Леонардо да Вінчі сучасного мистецтва».

Його картини виставляють у найкращих музеях світу, водночас творчість митця має глибокі зв'язки з українською культурою. Тривалий час Малевича зараховували до російського авангарду, але останні дослідження переконливо демонструють – Малевич таки був українським художником, хоча і в російській імперії.

Його творчість є свідченням того, як авангард рухається вперед, постійно оглядаючись у минуле, як традиційна українська народна культура стає натхненням для революційного та сучасного мистецтва.

Рід Малевичів належав до збіднілої польської шляхти, яка жила в Україні декілька століть. Казимир Малевич народився в центрі Києва, на вулиці Жилианській, у садибі, яка належала його тітці Марії Оржеховській. Родина Малевичів була католицькою, тож Казимира хрестили в Київському римсько-католицькому костьолі.

Батько майбутнього художника, Северин Малевич, був інженером і працював на цукрових заводах. Він був проти того, аби Казимир займався мистецтвом, і хотів, щоб син продовжував фамільну справу. Через роботу батька родина часто переїжджала. У дитинстві Малевич жив на Поділлі, Київщині, Чернігівщині, Харківщині. Саме в цей період, мешкаючи в різних куточках України, майбутній художник відкрив для себе народне мистецтво: вишивку, малярство і навіть спів.

У родині Малевичів було чотирнадцятеро дітей. Казимир був старшим серед восьми братів та сестер. За однією з версій, мати художника була

православною українкою, яка вихрестилася в католицьку віру та змінила ім'я Людмила на Людвіку. Утім, документального підтвердження цьому немає. В родині розмовляли польською, українська була мовою ігор та спілкування Казимира з друзями.

Батько працював на заводах, які розташовувались подалі від великих міст, тому родина часто переїжджала і жила по українських селах та маленьких містечках. Ніщо не віщувало успішного художнього майбутнього хлопцеві, який мав кілька років сільської шкільної освіти та навіть не знав про існування фарб до 11 років.

Водночас він невпинно всотував у себе красу української природи, у яку був глибоко закоханий. «Я пам'ятаю після зливи, яка вибухнула перед заходом сонця, – величезні калюжі по вулиці, що ними проходила череда корів. Я стояв закам'янілий і дивився, як охлапки хмар сунуть повз диск сонця, і воно протискує свої промені скрізь шпари розірваних хмар, відбивається в цій спокійній калюжі, а іноді воду, схвильовану коровами, що проходили нею, вкривали брижі, і в той самий час самі корови відбивалися у ній», – так деталізовано, ніби це сталося учора, Малевич описував яскраві враження дитинства на сторінках «Автобіографії», яку писав в останні роки життя.

За словами художника, «ці картини складались нервовою системою кудись у валізу, немов негативи, що їх треба проявити». Та він поки що не знав, як саме це зробити. Єдина форма мистецтва, яку він спостерігав, була селянська творчість з її вишивкою, писанкарством та розписом груб.

«Я з великим хвилюванням дивився, як роблять селяни розписи, і допомагав їм вимащувати глиною долівку хати й робити візерунки на печак, – писав Малевич у згаданій «Автобіографії», яка залишилася недописаною. – Селянки чудово зображали півників, коників і квіти. Усі фарби виготовлялися на місці із різних глин та синьки. Я пробував перенести цю культуру на груби у себе вдома, та не виходило. Казали, що я забруднюю груби. Діставалося й парканам, стінам повіток».

Мати, на відміну від батька, підтримала Казимира Малевича. Сама купила йому у підлітковому віці професійні пензлі та фарби. Ними він самотужки вчиться малювати. Родина тоді жила в Конотопі. Саме там після численних невдалих спроб перенести на папір те, що бачив очима, Казимир пише перше повноцінне полотно «Місячна ніч». «Відблиски місячного світла, як говорили, були на картині мов живі», – згадував художник. Один із товаришів запропонував виставити картину у крамниці паперових виробів. І довго вона у вітрині не простояла. Полотно купили за п'ять карбованців, на які, за словами Малевича, можна було протягом місяця їсти по одному

кільцю ковбаси на день. Таким чином була продана щонайменше ще одна картина.

Перше знайомство хлопця з художниками сталося в містечку Білопіллі Харківської губернії. «З Петербурга приїхали найзнаменитіші художники для писання ікон у соборі, – писав у спогадах Казимир Малевич. – Це нас сильно схвилювало, бо ми ще ніколи не бачили живих художників». Попри те, що Малевич, виконуючи волю батька, закінчив агрономічне училище, згодом дізнається про існування шкіл, де вчать малюванню. У Києві він потрапляє до майстерні художника-реаліста Миколи Пимоненка і, можливо, навіть був вільним відвідувачем Київської рисувальної школи Миколи Мурашка.

Батько не розуміє захоплення сина і хоче, аби той йшов його шляхом, бо «життя у художників кепське і більшість їх сидить по тюрмах», передбачливо застерігає він Казимира. Та хлопець не в змозі йти проти поклику серця.

До Курська родина переїхала, коли Казимиру було 18 років. Працюючи на Курсько-Московській залізниці, він засновує гурток художників-аматорів, з якими у вільну годину ходить на пленери та вивчає мистецькі напрями за виписаними з-за кордону журналами.

Після невдалої спроби вступити до Московського училища живопису, скульптури й архітектури Казимир займається у студії одного із засновників московського товариства художників, архітектора Федора Рерберга. Там він потрапляє в самісінький епіцентр художнього життя: знайомиться з відомими художниками, експериментує зі стилями і починає виставляти свої роботи на виставках.

Поворотним у творчості Малевича став 1915 рік. Художники поступово відходили від концепції точного відображення навколишньої дійсності на полотнах. Реалізм світу у деталях уже міг закарбувати фотоапарат та кінокамера. На цьому зламі починаються мистецькі експерименти, коли кожний художник намагається винайти щось новітнє та унікальне. Результатом цих експериментів стала поява багатьох мистецьких течій, об'єднаних сьогодні назвою авангард.

Перший крок до свого винаходу Малевич зробив за два роки до 1915-го. Працюючи над декораціями й костюмами для кубофутуристичної опери Михайла Матюшина та Олексія Кручоних «Перемога над сонцем», він уперше зображує чотирикутник.

Згодом, виношуючи уже тривалий час власну концепцію нового погляду на мистецтво, форма якої ніяк не народжувалася, художник помічає на цих ескізах свій квадрат та усвідомлює, що саме він є тією ідеальною формою, яка дає початок іншим формам і творінням. Це осяяння спало на нього за

зачиненими дверима, де він сховався від цілого світу, щоб створити свій революційний «Чорний квадрат».

Таким чином, Малевич став першим художником, який відірвався від загальноприйнятої концепції зображення навколишнього предметного світу. За його філософією, митці мають звернутися до безпредметності, повернутися до точки нуль, де немає нічого, і побудувати нову реальність, яка б служила потребам людей. Він створив триптих базових форм – «Чорний квадрат» (найперша і найбільш відома), «Чорне коло» і «Чорний хрест», – із яких, за його філософією, уже розвиваються всі інші форми. Усвідомлюючи, що зрозуміти цей концепт може бути складно, художник пише до своїх картин текст-пояснення.

До представлення на широкий загальний мистецький погляд Малевич створює супрематичні ескізи для вишивок, які виготовляли в артлі села Вербівка, що на Черкащині, художньою керівницею якою була Олександра Екстер. Тобто першими глядачками його супрематизму стали українські вишивальниці. Поява ж чорного «чотирикутника» на білому тлі відбувається під час виставки «0,10» у Петрограді. Побачене шокує всіх і вражає.

Поясненням, як працює концепція супрематизму на практиці, та перетворенням у нього всього довкола – від дизайну до архітектури і театру, Малевич присвячує наступні 12 років свого життя, переставши зовсім малювати. Він викладає у Петрограді, Москві, Вітебську, пише філософські тексти, публікує статті у мистецьких журналах.

«Супрематизм – це не лише новий художній рецепт, – пише французький мистецтвознавець Жан-Клод Маркаде у своїй книзі “Малевич”. – Це онтологія, відкриття безодні буття, яке має перетворити до основи всі людські прояви, звільнити людину від предметної ваги, від тягара предметів, що є наслідком “первородного гріха”, щоб знову знайти божественну невагомість».

Супрематизм (безпредметність) виник у часи, коли художники тодішньої генерації вірили, що мистецтво здатне впливати на суспільство. Бажання змін і переосмислення цінностей, яких прагнули люди, митці відчували першими і пропонували нові погляди на світ. Експерименти збіглися з російською революцією, зачинателі якої взяли авангард для своїх ідеологічно-пропагандистських потреб. За версією більшовиків, ідея докорінної перебудови світу, яку сповідували авангардисти, реалізувалася спочатку в революції, а вже потім її продовжили художники. Проте всі найважливіші ідеї авангардистів з'явилися до 1915 року, тобто за кілька років до жовтневого перевороту, зокрема і «Чорний квадрат» Малевича.

У той час митці активно працювали, комунікували із зовнішнім світом, публікували свої напрацювання за кордоном, аж поки революція не закінчилася, а «революційне мистецтво» перестало вписуватися в політичні рамки. «Західний кордон закривається після радянсько-польської війни у 1921 році. Зв'язки художників із зовнішнім світом обриваються. Ті, хто не встиг виїхати з Радянського Союзу до цього часу, вже не могли цього зробити. За виключенням одиниць, – каже дослідниця українського авангарду та творчості Казимира Малевича Тетяна Філевська. – На момент поїздки Малевича до Польщі та Німеччини у 1927 році митці перебували в ізоляції щонайменше добрих п'ять років».

Головними промоутерами творчості та напрацювань Малевича за кордоном стали його учні та колишні колеги, які опинилися там. Переклади його текстів та відсилки до теоретичних напрацювань художника, зокрема, виходять у Польщі. У 1924 році журнал «Блок» передрукував текст Малевича про супрематизм і представив його роботи. Без сумніву, його дуже добре знали польські митці й високо цінували.

До Варшави Малевича запросили авангардні художники та архітектори з групи «Praesens». Відомо, що листування про майбутню поїздку відбувалося в грудні 1926 року, саме тоді, коли напружена робота художника раптово обривається із закриттям владою Державного інституту художньої культури Ленінграда, де він працював протягом трьох років і разом з іншими художниками розробляв новий експериментальний міждисциплінарний підхід до мистецтва. Після цієї події почався тотальний кенселінг (скасування) авангарду в Радянському Союзі.

Чому на фоні цього Малевичу таки дають дозвіл на виїзд за кордон? «Однозначної відповіді немає, оскільки є різні обставини, які могли цьому сприяти, – говорить Тетяна Філевська. – За однією версією, допомогти міг близький друг Кирило Шутко, знаменитий революціонер, який згодом сприятиме і його визволенню із в'язниці. За іншою, Малевич просто зібрав всі свої картини, приїхав у Наркомпрос, заблокував двері і влаштував там забастовку, домігшись дозволу на виїзд. Це не перша спроба виїхати за кордон, раніше йому відмовляли у видачі візи».

На фоні політичних наступів та відсутності роботи Малевич їде у свою першу омріяну закордонну подорож, де має познайомитися з провідними європейськими художниками та на власні очі пересвідчитися, що його напрацювання відомі у широкому мистецькому світі.

«У Москві художники стогнуть. Роботи немає ніякої, субсидій немає теж. Кінець, кінець усьому, – пише художник дружині Наталії. – Я їду в понеділок, квиток у кишені до Варшави, вся дорога із багажем 40

карбованців. Настрій мій то сумний, то в надію переходить, що добре буде, коли приїду у Варшаву. Виставка крихітна, полотен тридцять».

Після успіху у Варшаві Малевич вирушає до Берліна, де має не менш теплий прийом у Баугаузі, одній із найвідоміших шкіл живопису, архітектури та дизайну. Там вже кілька років працює його учень Ель Лисицький, який став основним драйвером цієї поїздки. Для нього було дуже важливо привезти свого вчителя до Німеччини.

У Баугаузі художник знайомиться з іншими митцями-авангардистами, зокрема з кінорежисером Гансом Ріхтером, з яким домовляється про зйомку супрематичного фільму. «Робота в Німеччині тим добра, що тепер усе це буде відомо на цілий світ. З думкою моєю рахуються, як з аксіомою. Одним словом, слава ллється, де двірником вулиця мететься, – писав з Берліна Малевич. – І тільки одна їхня вада виражається у тому, що ніхто не здогадується між листя слави всунути які-небудь червінці. Вони про мене такої думки, що такий відомий художник, звісно, забезпечений усім».

Майже через сто років «Супрематична композиція» Малевича піде з молотка за рекордні 85,8 мільйонів доларів. А в 1927 році його фінансове становище було вкрай скрутним. Під час поїздки йому вдається продати частину робіт, на кошти з яких живе. Та це зовсім інші суми.

Після Баугаузу Малевичу виділяють залу під час щорічної Великої берлінської художньої виставки, де він представляє свої роботи. Та буквально ж у перші дні після відкриття він отримує телеграму з вимогою від радянського уряду повернутися до СРСР протягом 24 годин. Що могло послужити причиною негайного відкликання додому?

«Достеменно невідомо. Але не виключено, що спецслужби дізналися про те, що Малевич, перебуваючи у Польщі, подавався на отримання французької візи. Він мав далі їхати з виставкою до Парижа і при подачі документів назвав себе поляком. Втім, отримав відмову», – розповідає Тетяна Філевська.

Малевич зібрав речі і поїхав назад до Ленінграда. Увесь привезений творчий спадок залишив у Німеччині. Про роботи, які на той момент експонувалися на берлінській виставці, він попросив подбати до свого наступного приїзду секретаря Союзу берлінських архітекторів Der Ring Хуго Герінга.

Свої теоретичні праці він залишив німецькому дипломату Густаву фон Різену, до яких додав заповіт, що починався такими словами: «У разі моєї смерті або безвихідного ув'язнення і якщо власник цих рукописів побажає їх видати, то для цього їх потрібно вивчити й тоді перекласти іншою мовою, бо перебуваючи свого часу під революційним впливом можуть бути сильні

суперечності з тією формою захисту Мистецтва, яку я маю нині, себто 1927 року».

За спогадами родини, Малевича арештували прямо на ленінградському вокзалі одразу після повернення, і він кілька днів просидів у Луб'янці. Утім, документальних підтверджень цьому немає. Після йому фактично не дають змоги працювати, робити виставки. Порятунком стало запрошення викладати в Київському художньому інституті. Там він читає лекції, показує студентам репродукції європейських художників, які привіз із поїздки, та допомагає розробити нову художню систему освіти.

У Києві з великим успіхом проходить його остання прижиттєва виставка. Малевич навіть хотів переїхати до Києва, про що свідчить кореспонденція з друзями, але його неочікувано арештовують у вересні 1930 року, коли він приїздить до родини в Ленінград. Художника звинувачують у шпигунстві на користь Німеччини, використавши як аргумент його закордонну поїздку та, зокрема, знайдену в особистих речах валюту. В анкеті КДБ у графі «національність» він вказує, що є українцем.

Малевич – один із небагатьох художників того періоду, який у своїй творчості торкнувся однієї з найтрагічніших сторінок української та світової історії – Голодомору 1930-х років. У його спадщині є робота «Де серп і молот, там смерть і голод», на ній зображено фігури, замість їхніх облич – серп, молот, хрест і труна. Лаконічна, промовиста та геніальна робота.

Після трьох місяців ув'язнення художник виходить на свободу. «Коли Малевич зрозумів, що виїхати за кордон більше не вдасться, просить Хуго Герінга та Густава фон Різена продати деякі свої роботи. Збереглося їхнє листування, де вони звітують про те, що вдалося продати, за які гроші та питають, як ці кошти йому переслати», – розповідає Тетяна Філевська.

Після арешту художник не мав роботи, на життя вимушений був заробляти написанням портретів на замовлення. А ще продавав на базарі авоськи, сплетені його мамою і дружиною. 1933-го його мистецтво оголосили поза законом. Пережите в ув'язненні спровокувало тяжку хворобу, яка швидко прогресувала. У 1935 році Малевич помирає від раку.

Оскільки з хранителями фондів і праць художника у Європі так ніхто і не зв'язався, тривалий час вони тримали їх. Після Другої світової війни Хуго Герінг якісь картини продає, але більшу частину колекції передає на утримання до Музею Стедейлік в Амстердамі, який платив йому за це кошти. Музей викупив картини Малевича у вдови Хуго Герінга в 1957 році.

Згодом Радянський Союз витратить купу грошей на піар бренду «російський авангард». У пригоді став і відомий за межами СРСР Казимир

Малевич, якого нищівна система скалічила і довела до передчасної смерті, а тепер гордо оголошує на увесь світ ще одним «великим руским художником».

На початку березня 2023 року музей Стедейлік прибрав згадку про російське походження Малевича, вказавши, що художник народився в Україні.

Художник часто говорив про своє захоплення іконами, називав ікони найкрасивішим, найбільш досконалим видом мистецтва. У різні цикли робіт сільської тематики Малевича включені українські пейзажі, а ікони присутні в кожній сільській хаті.

В Україні зберігається кілька робіт Малевича. Зокрема, в колекції Національного художнього музею України, дві – у Мистецькому арсеналі, також у приватних колекціях. Ще одна робота представлена в постійній експозиції Пархомівського художнього музею на Харківщині.

Казимир Малевич.
Автопортрет. 1908-
1910

Казимир Малевич.
Автопортрет. 1933

Казимир Малевич. Весна. 1904

Казимир Малевич. Жниці.

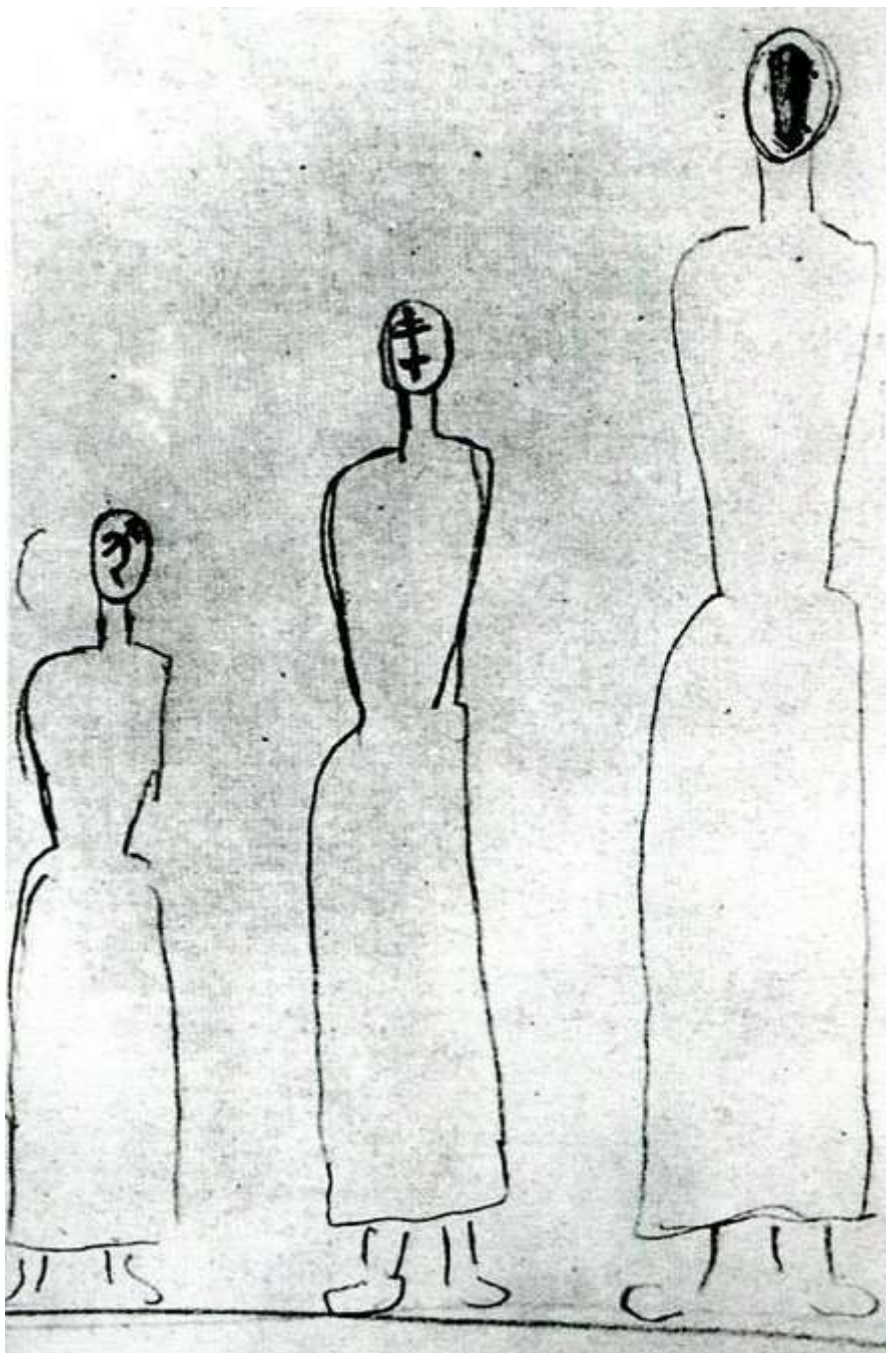
Казимир Малевич. Супрематизм. 1916

Казимир Малевич. Чорний квадрат. 1915

Триптих Казимира Малевича

Казимир Малевич. Три постаті (Де серп і молот, там смерть і голод). 1932-1933

Матеріал подано за джерелами:

1. 10 цікавих фактів про художника Казимира Малевича. URL: <https://vogue.ua/article/culture/art/10-cikavih-faktiv-pro-hudozhnika-kazimira-malevicha-51428.html>.
2. Лодигіна А. Малевич, якого ми ледь не втратили: історія порятунку спадщини зірки світового авангарду. *Українська правда*, 23 лютого. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/yak-yedina-zakordonna-pojizdka-obernulasya-dlya-kazimira-malevicha-uv-yaznennyam-300171/>.

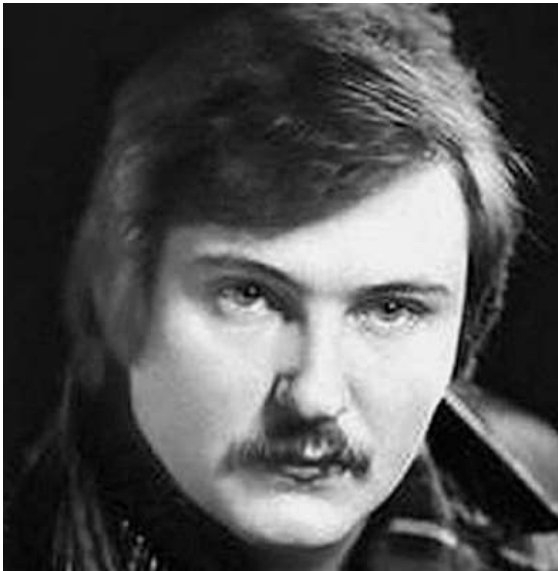
3. Огаркова Т., Єрмоленко В. Казимир Малевич: аматор українського села та зухвалий супрематист. *Суспільне Культура*, 23 лютого 2023. URL: <https://suspihne.media/culture/209814-kazimir-malevic-amator-ukrainskogo-sela-ta-zuhvalij-suprematist/>.

4. 1879, народився Казимир Малевич. *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/lyutyu/23/1879-narodyvsya-kazymyr-malevych>.

4 березня

СИЛА СЕРЦЯ І ТАЛАНТУ

(до 75-річчя від дня народження Володимира Івасюка)

Володимир Михайлович Івасюк (1949–1979) – геніальний композитор та співак, який зробив українську естраду відомою на весь світ, Герой України (2009, посмертно). За фахом медик, а за покликанням – скрипаль, піаніст, віолончеліст, гітарист і автор пісень, які він відмовлявся писати російською мовою. Історія його смерті у Брюховицькому лісі під Львовом досі є таємницею, і винні в імовірному вбивстві не названі й не покарані.

Пісні Івасюка переживають нову хвилю популярності. Упродовж останніх років українці перевідкривають його постать для себе, твори композитора вчергове набувають актуальності й стають трендами в соціальних мережах, звучать по-новому в особистих плейлистах і діджей-сетах, якими Україну представляють за кордоном.

Йому було 30 років... Він завжди вмикав колонки на повну потужність, бо казав, що музику треба слухати голосно. Одного разу за ніч написав оркестрову партитуру для шістдесяти інструментів. У двадцять один рік створив «Червону руту», яка зробила його суперзіркою, а згодом стала назвою музичного фільму, кількох фестивалів і саундтреком до кохань мільйонів.

Та ці акорди були заборонені радянською владою, а їхній автор Володимир Івасюк загинув за невстановлених обставин.

Народився 4 березня 1949 р. в м. Кіцмань Чернівецької області в сім'ї вчителів Михайла та Софії Івасюків. Батько вільно володів шістьма мовами, писав прозу й поезію, зокрема про Голодомор. У молодості Михайло відбував ув'язнення в радянських таборах за спробу перетину румунсько-радянського кордону – хотів вступити до університету. Тож родина була «на олівці» в КДБ як «неблагонадійні». У три роки Володимир із цікавістю спостерігав за репетиціями учительського хору, на які його часто брали батьки. У 1954 р. вступає в підготовчий клас філії Чернівецької музичної школи № 1, де починає оволодівати скрипкою. 1956 р. йде в перший клас середньої школи. Його запрошують грати на місцевих оглядах художньої самодіяльності, на батьківських зборах, на концертах для робітників та колгоспників. За чудову гру земляки дарують йому справжню німецьку скрипку. Після закінчення 6-го класу 1963 р. Володя вступає до Київської музичної школи для обдарованих дітей імені М. Лисенка. Однак навчання, виснажлива робота над собою, проживання в гуртожитку позначились на здоров'ї підлітка, і він, відмінник, після першого семестру повертається в Кіцмань, де продовжує навчання в середній школі та музичній школі за класом фортепіано. 1964 р. Володимир пише дві пісні «А мені шістнадцять літ» і «У двадцять літ».

Восени 1964 р. Володя створює в школі ансамбль «Буковинка» і пише для нього свої перші пісні, серед них «Колискова». Колектив здобуває перемоги на кількох самодіяльних конкурсах, їде до Києва, там його помічають, запрошують на обласне телебачення, нагороджують подорожжю по Дніпру. Разом з «Буковинкою» Івасюк дебютував на київському телебаченні, а згодом тоді вже популярна співачка Лідія Відаш записує на Українському радіо пісню «Я піду в далекі гори», на яку Володю надихнув підйом на Говерлу з друзями. Пісня одразу ж сподобалася слухачам і стала часто звучати в етері.

Володимир збирає українські народні пісні, їздить по селах, записує буковинське весілля. Важливо, що пісні юного композитора запам'ятовуються, й невдовзі до нього звертаються з проханнями надіслати ноти й тексти пісень. Попри заняття музикою справи у школі йшли прекрасно. За кілька місяців до її завершення Володимир – один із небагатьох претендентів на золоту медаль.

Саме тоді трапляється безглузда випадковість: під час прогулянки парком хтось із хлопців закинув картуз на гіпсовий бюст Леніна. Усвідомивши крамольність такого вчинку, хлопці лізуть знімати картуза. Бюст виявився незакріпленим, «вождь» падає, а хлопці потрапляють до міліції на 15 діб, де відкривають «справу Володимира Івасюка». Одразу постає питання про

виключення з комсомолу, вигнання зі школи і позбавлення атестата. Батьки зробили все, що могли – Володя отримав атестат із четвірками з історії СРСР і суспільствознавства. Сім'я переїжджає до Чернівців. Володя блискуче складає вступні екзамени до медичного інституту, і його зараховують на перший курс лікувального факультету. Радості не було меж, але хтось повідомив про його «справу», і 31 серпня 1966 р. Володимира звинувачують у тому, що він нечесним шляхом пробрався в лави студентів, і при всіх зачитують наказ про його відрахування.

Володимир змушений працювати слюсарем на заводі «Легмаш», де створює і веде заводський хор, який невдовзі починає займати провідні місця в оглядах художньої самодіяльності. На виступах ансамблю акомпанує сестра Володимира Галя, хористи виконують його пісні. На хвилі натхнення Івасюк ризикує і під псевдонімом Весняний надсилає на обласний конкурс пісні «Відлітали журавлі» на вірш Віктора Миколайчука й «Колискова для Оксаночки» на власні слова та отримує першу премію. Через рік за рекомендацією «Легмашу» Володимир вступає до Чернівецького медінституту. Його обирають старостою групи, запрошують до оркестру народних інструментів «Трембіта» та камерного оркестру медінституту.

Після закінчення третього курсу Володимир починає працювати над піснею «Червона рута». Восени 1970 р. він познайомився з Галею Тарасюк – студенткою філологічного факультету, «Пісня буде поміж нас» присвячена саме їй. Згодом запропонував показати «Червону руту» й «Водограй» у передачі українського телебачення «Камертон доброго настрою». Але справді історичним стає виступ на Театральній площі Чернівців 13 вересня 1970 р., коли разом з Оленою Кузнєцовою Володимир Івасюк уперше виконав пісню «Червона рута» під акомпанемент ансамблю «Карпати».

Композиція викликала фурор. Дослідник біографії Івасюка Іван Лепша пише, що виступ зібрав на майдані тисячний натовп, а на площі та сусідніх вулицях зупинився автомобільний рух. Багато чернівчан у той день не встигли у справах, бо натовпи, які прийшли послухати Івасюка, утворили затори.

Пісню «Червона рута», яка транслювалася в прямому етері, вже наступного дня співала вся Україна. «Ті, чия юність припала на другу половину шістдесятих років, – згадує співак Василь Зінкевич, – добре пам'ятають, як весняним вихором, стрімким птахом вилетіла в широкий світ пісня Володимира Івасюка “Червона рута”. Її прекрасна мелодія, в якій органічно злилися, поєдналися сучасні ритми з кращими елементами традиційного українського співу, звучала повсюдно – з професійної і

самодіяльної сцени, з голубого екрана, на студентських вечорах і сільських весіллях, у наметах геологів та прикордонних заставах...».

Свої перші твори Івасюк приносить композитору Левку Дутківському, які у виконанні ансамблю «Смерічка» набирають шаленої популярності. Володимир пише пісні і музику для своїх друзів, естрадних співаків Назарія Яремчука і Василя Зінкевича, вони разом мандрують Карпатами. Шалену популярність молодим артистам приносять зйомки першого українського мюзиклу «Червона рута» у Яремчі 1971 р. У ньому брали участь Софія Ротару, Василь Зінкевич, Назарій Яремчук, Раїса Кольца, ансамблі «Смерічка» і «Росинка» та прозвучали пісні Івасюка, Дутківського, Скорика. Цього ж року в передачі ЦТ «Алло, ми шукаємо таланти!» звучить нова пісня Володимира «Водограй». «Червона рута» стала переможницею першого телефестивалу «Пісня-71», у якому брали участь виконавці з усього СРСР.

Але якою ж є історія створення пісні? Батьків колега з Чернівецького університету подарував старшому Івасюкові на день народження фундаментальну монографію «Коломийки» фольклориста Володимира Гнатюка. Саме там вісімнадцятирічний Івасюк уперше натрапив на загадкову назву квітки – «черлена рута». Далі Володимир три роки досліджував тему – мандрував гірськими селами, збирав перекази й обряди. На Косівщині, як розповідає його батько, натрапив на новий варіант коломийки про червону руту, а в Розтоках Путильського району записав легенду про чар-зілля, яке викликає чисте вічне кохання. Спочатку Івасюк задумував «Червону руту» як баладу, але потім значно скоротив, бо хотів, щоб пісня легше запам'ятовувалася.

Навесні 1972 р. починається львівський період у житті Володимира: він переїжджає до Львова, де стає студентом підготовчого композиторського факультету Львівської консерваторії та переводиться на IV курс Львівського медичного інституту. Розширюється коло мистецьких знайомств, а невтомно працюючи, створює пісні: «Я – твоє крило», «Два перстені», «Наче зграї птиць», «Балада про мальви». 1972 р. пісню «Водограй» визнано піснею року. 1973 р. Володимир закінчує медичний інститут і вступає до аспірантури за напрямом патологічна фізіологія. Незабаром його пісню «Балада про дві скрипки» виконала молода співачка Софія Ротару (тоді вона вже була відома як переможниця Всесвітнього фестивалю молоді й студентів у Софії за виконання народних молдавських пісень). Згодом вона виконуватиме багато творів Івасюка, а в 1974 р. з «Водограєм» стане лауреатом фестивалю естрадної пісні «Сопот-74» (Польща). Саме тоді вперше на міжнародному конкурсі прозвучала українська пісня, а про

Володимира дуже багато пише польська преса, перекладає й друкує тексти його пісень.

У 1974 р. Івасюк стає делегатом XXII з'їзду комсомолу від Львівської області та студентом підготовчого відділення Львівської консерваторії по класу композиції. 1975 р. Володя пише музику до спектаклю за романом О. Гончара «Прапорonoсці» і здобуває диплом першого ступеня. Однак, коли справа торкнулася висунення кандидатури Івасюка на присудження Шевченківської премії за спектакль, хтось викреслив його прізвище. А потім згоріли декорації до вистави... Тоді ж був знятий фільм «Пісня завжди з нами», у якому прозвучало шість пісень Івасюка. Володимир проводив дуже багато часу на зйомках, тому пропустив чимало занять. Це стало причиною його виключення з консерваторії. Він пише музику до вистави «Мезозойська історія» в Дрогобицькому обласному муздрамтеатрі. Через три роки ціною великих зусиль він поновився в консерваторії в класі Лешека Мазепи. У видавництві «Музична Україна» виходить збірка пісень Івасюка «Моя пісня». 1977 р. Софія Ротару з піснею Володимира «У долі своя весна» перемагає на фестивалі «Сопот», а сам він працює над підготовкою платівки-гіганта.

Право на платівку-гігант мали лише члени Спілки композиторів, Володимир же тоді був звичайним студентом консерваторії, тому «гігант» дався йому дуже важко, але коли він вийшов, то розійшовся вмить. Поруч із всенародною любов'ю своєю «увагу» демонструє «рідна» партія. Секретар парторганізації консерваторії пропонує Володимиру написати заяву про вступ до КПРС, мовляв, так йому буде легше. Але громадське життя триває. 1978 р. Володимир перемагає на всесоюзному конкурсі молодих композиторів у Москві й отримує дипломи II ступеня за «Сюїту-варіації для камерного оркестру» та «Баладу про Віктора Хара». Львівська комсомольська організація збирає документи для висунення Івасюка на присудження премії імені Островського, його запрошують до участі в роботі журі республіканського конкурсу молодих виконавців. Він дає інтерв'ю, про нього пише преса, його пісні звучать на радіо. Однак із виставою «Прапорonoсці» Івасюк не потрапляє в число претендентів на премію Островського. 24 квітня 1979 р. в обід Володимиру дзвонять, він одягається, йде до консерваторії і більше не повертається... 18 травня 1979 р. тіло Володимира Івасюка знайшли у військовій зоні Брюховицького лісу підвішеним: стояв на колінах, язик вирвали з рота, між ребер встромлені гілки з дерева...

Переслідування КДБ. Івасюк здобуває популярність у Сполучених Штатах, де вийшла його платівка. Артист отримав нечуваний гонорар і разом – розмову з органами КДБ. Івасюку наполегливо рекомендували

віддати гроші у такий собі «Фонд миру», що займався «поширенням соціалізму». На що принциповий Івасюк відповів, що не фінансуватиме «терористичні організації». Промовчав тільки про те, що американського гонорару він і сам не бачив, бо його просто неможливо було отримати в умовах «залізної завіси».

Згодом він казав рідним і друзям, що КДБ стежить за ним. «Достовірно ж можу стверджувати лише те, що саме в той час Володимир Івасюк мав “неприємності” (його слово) з працівниками КДБ. За два місяці до його незрозумілої смерті він у Києві розповідав мені із сумом, що вже не має сил протистояти тискові з боку працівників цієї організації, котрі надто “опікувалися” ним», – згадує Іван Лепша.

Про те, що Івасюк «попав у немилість» партії, свідчило й те, що він раз за разом за дивних обставин не отримував композиторських премій. Його не внесли в список Шевченківської премії, яку отримала театральна вистава «Прапорonoсці», для якої Івасюк написав музику. Не отримав він і премії Миколи Островського, хоч його кандидатуру рекомендували 12 членів правління Ради клубу творчої молоді.

Дослідниця Марічка Галабурда-Чигрин згадувала, що на 325-у річницю Переяславської угоди українська радянська преса була сповнена прославленнями: «Слава! Тебе прославляємо, рідна Росіє, за правду твою, за вірність твою, за братерську любов!». «Влада сподівалася, що й він, як і всі інші, віддасть данину Москві. Він же улюблений композитор України, він же міг як ніхто інший вплинути “ідеологічно” на молодь. Але Володимир був безкомпромісним. Він хотів служити тільки українському народові. Час минав. Івасюк не створив нічого для прославлення горезвісного “возз’єднання”. Він натомість взявся писати оперу з козацької доби», – пише вона.

Сестра Івасюка Галина теж розповідає про невинуватість українського вибору брата: «Йому неодноразово робили зауваження, чому ти пишеш тільки українське. Він казав: “Тому що я українець і я того хочу”. Хто робив зауваження, я пригадати не можу, але те, що вони були, особливо в останній період творчості, це точно. Хотіли від нього іншого, а він не хотів».

Про те, що Івасюк передчував трагічні наслідки свого вибору, згадує чоловік сестри композитора Любомир Криса: «Володя був далекий від політики, але одного разу сказав татові: “Я вже дозрів, щоб мене розіп’яти. Я вже маю 30 років і дійшов до того стану, що мене можна розіп’яти, як Ісуса Христа”. Мені тоді волосся дибки стало від цих слів, мороз по шкірі. Ми не знаємо, що стало причиною цього висловлювання. Очевидно, що КДБ вже

стежило за ним давно і він мав підстави для таких слів татові. Це був дуже веселий, життєрадісний хлопець».

Смерть у Брюховицькому лісі. 24 квітня 1979 року в обід Івасюку зателефонували, він одягнувся, пішов до консерваторії й більше ніколи не повернувся. Уже за день його відсутності рідні забили на сполох – але, за їхніми словами, Івасюка не поспішали шукати й відмовили в розміщенні оголошення на телебаченні про його зникнення.

18 травня, майже місяць потому, тіло Володимира знайшли на території військової частини в Брюховицькому лісі: Івасюк був повішеним на паску від свого плаща. Знайшов композитора солдат, який займався «полюванням на лисиць» – військове тренування на пошук об'єкта за радіосигналами.

Ще до того, як офіційно завершилося розслідування, у газетах написали, що Івасюк скоїв самогубство, й додали, що чутки про інші обставини смерті – вигадка. Некрологи і співчуття рідним Івасюка у газетах друкувати заборонили. У день похорону скрізь були призначені комсомольські збори з обов'язковою явкою, були вказівки із загрозою виключення та звільнення з роботи всіх, хто не з'явиться. Але людей було не стримати. Тисячі прийшли попрощатися з Івасюком.

Львівські таксисти не брали грошей за проїзд, а музиканти ввечері відмовилися грати в ресторанах міста. Дорога від помешкання Володимира до Личаківського цвинтаря була встелена живими квітами. Комуністи боялися, що похорон Володимира Івасюка може перерости в бунт. «То була перша непокора людей владі. Своєрідний протест, виражений приходом на похорон. Це ж були по всіх організаціях збори, комсомольські, профспілкові, аби людей не пустити. А це не вдалося, так виглядає, що люди просто протестували. Я чув від людей, як вони казали, я подумав – а чого ви мені маєте забороняти на похорон піти? Я піду. А що зробите? Зробіте – боротимемося. Перший несанкціонований мітинг до того, що вже було пізніше», – вважає Любомир Крися.

Після похорону багатьох звільнили, чимало людей потрапили за ґрати. Біля могили Івасюка цілодобово чергували працівники КДБ, вони записували всіх, хто приходив, і спалювали записки, які люди залишали.

Близький друг Івасюка поет Ростислав Братунь, який першим сказав слово над труною, втратив посаду голови Львівської організації Спілки письменників і головного редактора журналу «Жовтень». Потрапивши в опалу партійних структур, він залишився безробітним на 17 років, до кінця свого життя. Його не друкували, не дозволяли виступати й навіть намагалися вбити – вдарили кастетом по голові недалеко від квартири його матері в Києві.

«Та не студента медінституту та консерваторії ми ховаємо сьогодні і не автора музики лише до спектаклю “Прапороносці”. Ми ховаємо композитора, гордість України, автора “Червоної руги”, яку співає увесь світ!», – такими були слова Братуня над могилою друга.

КДБ почав очорнювати митця. На твори Івасюка наклали негласну заборону, вони зникли з етерів теле- і радіопередач та репертуару солістів. Прокуратура Львівської області після похорону повідомила в компартійній обласній газеті, що «студент Володимир Івасюк останнім часом потерпав від захворювань психіки».

Івасюк справді звертався до психіатричного відділення. Але, за словами його подруги та музичної редакторки Любові Козак, він ліг у лікарню, аби отримати довідку та поновитися на навчання в консерваторії, звідки його виключили за пропуски, пов’язані зі зйомками в телефільмах «Червона руга» та «Пісня завжди з нами», і поновитися йому справді вдалося.

Чимало друзів і рідних також підтверджували, що справжньою ціллю «лікування» Івасюка було поновлення навчання в консерваторії. «Наговорювали на Володю, що він лікувався в психлікарні. (...) Він був дуже зайнята людина і наробив трошки пропусків у консерваторії. Пам’ятаю, як він зі мною і сестрою Галею про це говорив. У нас був старший товариш, який намовив Володю переїхати у Львів – Іван Тимчук, чоловік моєї сестри. Він, власне, тоді запропонував зробити липову довідку для консерваторії, попросив це у знайомої, яка завідувала кафедрою психології. Я чув ту всю розмову. То все було спонтанно, ми не думали, що треба їхати на Кульпарківську, де лікарня. КДБ потім усе перевернуло, що він там лікувався. Нічого такого не було, він був завжди при розумі й здоровому глузді», – говорить Любомир Криса.

«А, можливо, КДБ схияло Володю до співпраці. Але він був не з тих, хто робив те, що йому не гідне і чого він брився. КДБ вміло допитувати, можливо, його кинули у підвал СІЗО, закатували і вивезли у ліс, інсценізувавши самогубство. Але третя версія, що він покінчив сам життя, це аж ніяк не може бути реальністю. Це не міг вчинити Володя, повний сил, слави, життя і планів», – зазначає поет Богдан Стельмах, автор книги спогадів про Володимира Івасюка «Запроси мене у сни свої».

Згодом батько композитора Михайло Івасюк передавав слідчому записку, яку знайшов на могилі свого сина: «У ній повідомлялося, що троє невідомих 8 травня 1979 року запросили сина сісти в автомашину ГАЗ-24 о 19 годині 30 хвилин, після чого Володя не повернувся... Вважаю, що вона має інтерес». Однак слідство до цієї записки інтересу не виявило.

«Розрахунок КДБ був простий – у ті спекотні дні підвісити вже мертвого Івасюка в лісі. За короткий час не можна би було нічого визначити. Як потім мені розповідав Василь Крися, який був допущений з родиною у морг на впізнання, жодних ознак того, що Володя вчинив самогубство повішанням, не було (ні висунутого язика, нижня білизна чиста, зате було явно видно сліди побоїв)», – говорить друг Володимира Івасюка Ярослав Лемик.

Смерть Івасюка досі залишається таємницею. У 2009 р. Генеральна прокуратура України поновила розслідування справи Івасюка, але у 2012 році закрила її «через відсутність складу злочину». У 2015 р. прокурор Львівщини Роман Федик заявив, що Володимир Івасюк був убитий радянськими спецслужбами, також у 2021-му ексзаступник генпрокурора Микола Голомша у прямому етері шоу «Право на владу» сказав: «Ми встановили, що він був повішений уже мертвим», але підтвердженнь своїм словам не навів. Матеріали справи досі засекречені в Москві й жодне ім'я не розголошене.

Пісня «Червона рута» дала назву Всеукраїнському конкурсу молодих виконавців, що був одним із найперших фестивалів в Україні. Ця подія сколихнула країну й змусила її принаймні продерти очі від летаргійного сну застою. На Буковинській землі у дні першої «Червоної рути» було продемонстровано могутнє й потужне прагнення народу нового, незалежного шляху. До організації фестивалю були причетні журналісти (а саме Іван Лепша), які на сторінках газети «Молодь України» виступили з пропозицією вшанувати пам'ять загиблого українського генія Володимира Івасюка великим пісенним святом. А місцем його проведення обрати Чернівці – місто, де й народилася пісня «Червона рута». Чиновництво намагалося творити перепони, взяти контроль у свої руки, але організаторам вдалося відстояти своє. І 17 вересня 1989 року на стадіоні «Буковина» відбулося відкриття першого Всеукраїнського фестивалю «Червона рута».

Воно було таким, яким його бачили й планували організатори – із синьо-жовтими прапорами (то був шок для партійних чиновників), із гострим і відвертим виступом Дмитра Павличка, із піснею про Народний Рух Тараса Петриненка. В етер вийшли Віка Врадій зі знаменитою піснею «За тобою, Морозенку, Україна плаче», Андрій Миколайчук із «Підпільником Кіндратом», Андрій Середа із піснею «Суботів» та Андрій Панчишин із піснею про приїзд Горбачова у Львів. Тарас Курчик співав «Віддайте мову», а Віктор Морозов – про чернівецьку хворобу. Тобто найбільш замовчувані справи партії й уряду були винесені на фестивальні сцени. У рамках фестивалю відбувся і вечір пам'яті Володимира Івасюка та відкриття

меморіальної дошки. Цим було знято неофіційну заборону на його ім'я і творчу спадщину.

2003 р. вийшов компакт-диск «Наш Івасюк» у виконанні Тараса Чубая та групи «Плач Єремії».

У 2009 році президент України Віктор Ющенко посмертно присвоїв Володимиру Івасюку звання Героя України.

«Дивна річ, – казав Івасюк, – нас вважають надзвичайно музикальною нацією. Максим Горький назвав українську народну пісню апофеозом краси, а ми, крім Миколи Лисенка, не дали світові імені, яке б стало в одному ряду з Глинкою, Моцартом, Верді, Шубертом. Де наші опери, симфонії, цикли пісень світового значення? Гадаю, що місце Шуберта української пісні вакантне. Його треба зайняти. Тому, хто відважиться на це, доведеться докласти багато зусиль, праці, боротьби, пізнати гіркоту розчарувань. Але ж яка благородна, висока мета для таланту!».

Володимир Івасюк уважав себе в першу чергу композитором. Як інтелектуал, в останні роки свого життя він повністю зосередився на написанні інструментальних речей – музики до театральної вистави, сюїти для хору, п'єси для скрипки, фортепіано і віолончелі. Естрадні пісні й музика для музичних фільмів не були його вершинами – так він сам говорив.

«Але це теж феномен, бо “Червона рута” була і нічого іншого могло не бути опісля кращого. Я йому якось казав, що він цю пісню не перевершить. Він скептично подивися на мене і відповів: “Побачимо”. Вважав, що “Червона рута” – не вершина, що зробить ще кращі речі, і зробив багато рівного і високого. Володя – це був такий свіжий струмінь, такий насичений кількісно і якісно», – згадує Богдан Стельмах.

Володимир Івасюк казав: «Ми, українці, з колиски стаємо націоналістами, якщо матері співають нам українські колискові. Тому нас перевиховують у концтаборах».

На момент загибелі йому було лише 30 років. Якими могли би бути ті пісні й композиції, які не встиг написати Івасюк?

Матеріал подано за джерелами:

1. Івасюк Володимир Михайлович. Біографія. *УкрЛіб: Бібліотека української літератури.* URL: <https://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.php?tid=14854>.

2. Котубей О. Івасюк: «Ми з колиски – націоналісти, якщо матері співають українські колискові. Тому нас перевиховують у концтаборах». *Суспільне Культура, 3 березня 2023.* URL:

<https://suspihne.media/culture/378380-ivasuk-mi-z-koliski-nacionalisti-akso-materi-spivaut-ukrainski-koliskovi-tomu-nas-perevihovuut-u-konctaborah/>.

3. Чубай У. Р. Івасюк Володимир Михайлович. *Наша перспектива: науково-аналітичний журнал*, 25 лютого 2024. URL: <https://www.perspektyva.in.ua/ukrayinska-natsiya-i-derzhava/postati/ivasyuk-volodymyr//>.

21 березня

ВИЗНАНИЙ МАЙСТЕР СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ

(до 95-річчя від дня народження Юрія Мушкетика)

Юрій Михайлович Мушкетик (21 березня 1929 – 6 червня 2019) – визнаний майстер історичної прози і класик української літератури, борець із радянською цензурою. За кілька десятиліть літературної праці опублікував понад півтори сотні романів, повістей і збірок оповідань, написав кілька п'єс. Відзначений багатьма державними та літературними преміями, орденами і медалями, Герой України (2009).

Народився Юрій Михайлович Мушкетик 21 березня 1929р. в с. Вертіївка на Чернігівщині. Батько працював тоді вчителем, мати брала участь в організації перших созів (об'єднань спільного обробітку землі), потім багато років очолювала колгосп. Уже з дитячих літ майбутній письменник пройшов звичну школу сільського виховання.

Дитинство Ю. Мушкетика, як і інших його ровесників, було жорстоко обірване війною. Особисті враження про ті драматичні часи згодом ляжуть в основу повісті «Вогні серед ночі» (1959), знайдуть відображення в ряді воєнних новел Ю. Мушкетика, немало прислужаться в написанні «окупаційної», «партизанської» частини роману «Жорстоке милосердя» (1973). А нелегкі повоєнні роки в житті поліського села (й авторовому власному) стануть предметом зображення в повісті «Чорний хліб» (1960), що утворює своєрідну діалогію з повістю «Вогні серед ночі».

1953 р. Ю. Мушкетик закінчує Київський університет, потім ще три роки навчається в аспірантурі при кафедрі української літератури.

Літературний дебют Ю. Мушкетика припадає на 1954 р., коли «Радянський письменник» опублікував його перший твір – повість «Семен

Палій». Тоді ж вона вийшла друком у перекладі російською мовою в журналі «Дружба народів» і окремим виданням у видавництві «Молодая гвардия». Повість почав писати ще коли був студентом, авторові «Семена Палія» було 25 років. Як розповідав сам письменник, працював над книгою ночами на кухні і підвіконні студентського гуртожитку. «Коли був студентом, викладач добув для мене перепустку в наукову бібліотеку. Я там сидів і натрапив на історію Семена Палія, дізнався, що він з моїх країв. Зацікавився, почав читати й думаю: такий чоловік вартий чогось більшого», – згадував він. Як зазначав Мушкетик, багато хто збиткувався над його амбіціями написати роман, однак після завершення його взялося надрукувати київське видавництво, а потім і московське. А на гонорар від книжки Мушкетик купив батькам будинок у Вишгороді.

Повість була прихильно зустрінута критикою і читачем. Однак і в композиції твору, і в змалюванні персонажів ще відчувалась недосвідченість автора. Згодом Ю. Мушкетик істотно допрацює повість – новий її варіант опубліковано в двотомнику його творів («Дніпро», 1979). Письменницька недосвідченість деякою мірою позначилася і на історичному романі «Гайдамаки» (1957).

Серед факторів, які сприяли зверненню письменника до сучасності, її «гарячої» проблематики, значну роль відіграла його тривала редакційно-журналістська робота (починаючи з 1956 р., він упродовж двох десятиліть працює в редакції журналу «Дніпро» – відповідальним секретарем, а згодом і головним редактором).

Першим його кроком на тому полі став роман «Серце і камінь» (1962). А наступні твори – передусім роман «Крапля крові» (1964), почасти й «Останній острів» (1969), збірка новел «Зелене жито» (1965), повість «День пролітає над нами» (1967) – визначили основну лінію подальшого творчого розвитку письменника.

Цікавим свідченням творчого поступу є одна з пізніших повістей Ю. Мушкетика «Старий у задумі» (1974).

Досить незвичні для Ю. Мушкетика фантастично-пригодницька повість «З'їж серце лева» (1972), адресована в основному юному читачеві, та художньо-документальна – «На круті гори» (1976). У першій – печерні леви, мамонти, низка пригод, що трапляються з нашими далекими пращурами десь у часи середнього палеоліту, і їхня боротьба за те, щоб стати людьми, їхнє людське самоусвідомлення. У другій розповідь іде про видатного вченого В. М. Глушкова.

Тривалий час письменник не міг писати історичну прозу через радянську цензуру і пропаганду. Це було небезпечно, оскільки існувала єдина історична

«правда» – офіційна. Тож історичні романи «Гайдамаки» «Погоня», «Яса», «Брат на брата», «Гетьманський скарб» вийшли вже згодом, коли система дещо ослабла.

Хоча потім письменник скаже: кілька творів переписав би. Радянська ідеологія часом не лишала вибору, утім, не писати він не міг.

Новим витком у розвиткові таланту Ю. Мушкетика стали романи й повісті 70–80-х років: «Жорстоке милосердя» (1973), «Біла тінь» (1977), «Смерть Сократа», «Біль», «Суд над Сенекою» (1978), «Позиція» (1979), «Вернися в дім свій» (1981), «Віхола» (1982), «Рубіж» (1984), «Обвал», «Жовтий цвіт кульбаби», «Сльоза Офелії» (1985), «Яса» (1987).

У 1986–2001 роках Юрій Мушкетик очолював Національну спілку письменників України. Його перу належить низка творів, які відображають історичний розвиток держави і роль особистості в ньому. Автор продовжує плідну працю на літературній ниві, створюючи глибокі образи, ведучи пошуки нових форм і засобів вираження важливих проблем сучасності, зробивши основним об'єктом дослідження людину. Письменник прагне описати різні періоди життя суспільства, розглядає різноманітні життєві ситуації, показує різні соціальні верстви населення. Він пильно спостерігає за дійсністю, тому герої його творів такі реальні, а проблеми, яких він торкається, такі актуальні.

Твори Мушкетика відображають як історію України 17–18 ст. («Яса», 1987, 1990, 2006; «Гетьманський скарб», 1993; «На брата брат», 1994; «Прийдімо і поклонімося», 1996; «Погоня», 1997), так і пекучі проблеми сучасності («Серце і камінь», 1962; «Крапля крові», 1964, 1967; «Останній острів», 1969; «Жорстоке милосердя», 1972, 1973, 1975, 1983; «Біла тінь», 1977; «Позиція», 1979, 1982; «Вернися в дім свій», 1981; «Віхола», 1983; «Рубіж», 1984; «Морок», 2001; «У пастці», 2004; «Плацдарм», 2008).

Героями історичних творів Мушкетика виступають визначні особистості української історії (С. Палій, І. С. Мазепа, М. І. Залізник, І. Сірко, П. Дорошенко, П. Полуботок, І. Виговський), діяльність яких розгортається на тлі достовірної багатогранної панорами життя українського народу, що спирається на величезний обшир історичних джерел та теоретико-історіографічних досліджень, скрупульозно вивчених автором. В обох напрямках своєї творчості (минушина і сучасність) Мушкетик порушує актуальні філософські питання духовності, совісті, моралі, істини, добра і зла, відображає суспільні настрої і переживання, формує життєві принципи й пріоритети української нації.

Окрім цього, Юрій Мушкетик – автор п'єси «Не кидай мене в дорозі» (1969), сатиричного роману «Обвал» (1984; виданий у Москві, 1990),

поетичної збірки «Чорний вершник» (1992) та ін. творів, літературно-критичної праці про А. Шияна (1960) й великої кількості статей. Окремі його твори видано болгарською, іспанською, латиською, литовською, німецькою, російською, словацькою, угорською та ін. мовами. За творами письменника знято кінофільм «Біла тінь» (1979) та телефільми «Позиція» (1983), «Біль» (1989), «Чорна долина» (1989, за мотивами роману «Яса»).

Юрій Мушкетик – лауреат Республіканської премії ім. М. Островського (1965, за роман «Крапля крові»), Державної премії УРСР ім. Т. Шевченка (1980, за роман «Позиція»), Державної премії СРСР (1987, за роман «Рубіж»), премії ім. М. Старицького (1994, за роман «На брата брат»), премії Фондації Антоновичів (1997, за художнє відображення минулого України) та Міжнародної премії ім. Г. Сковороди (1997), ім. Д. Яворницького (2004, за роман «Погоня»).

Нагороджений орденами та медалями СРСР, почесною відзнакою Президента України (1996), орденом князя Ярослава Мудрого 5-го ступеня (1999). Герой України з врученням ордена Держави (2009).

«Мій перший роман “Семен Палій” написаний абсолютно в радянському ключі. “Гайдамаки” майже так само. А “Останній острів” можна назвати романом спротиву. У ньому підспудно розповів про останні острови нашої нації та нашої культури. Ми тоді жили думкою, як сказати хоч напівправду. Повість “Обвал” відомий закордонний критик Іван Кошелівець оцінив дуже високо. Вона – алегорична. У ній ідеться про інститут, а під інститутом треба розуміти усю радянську систему. Так мені це все частково сходило з рук аж до “Білої тіні”, що вийшла друком тільки 2004 року», – розповідав письменник в одному з інтерв'ю.

Мушкетик майстерно вплітає у твори історизми й архаїзми, що притаманні описаній епосі. Читачі кажуть, що, читаючи, іноді доводиться брати до рук словник. Разом із тим, як відзначають експерти, письменник не був категоричним і не намагався поставити крапку щодо тієї чи іншої історичної особи й події.

Перечитавши тонни історичної літератури, взірцем подачі історичного матеріалу письменник обрав Тараса Шевченка. «Диво з див: якими матеріалами поет міг послуговуватися? Хіба що “Історією Русів”. А яка обізнаність, проникливість і об’єктивність», – зазначав він.

Мушкетик понад 10 років керував журналом «Дніпро». Це був час, коли цензура лютувала, однак він примудрявся друкувати під псевдонімами твори Євгена Сверстюка, Івана Світличного, Івана Дзюби і навіть тих, хто перебував в ув’язненні в радянських таборах. «Вже ніхто їх не друкував, а ми друкували. Пам’ятаю, у Стуса було псевдо “Петрик”», – розповідав він і

додавав, що рятувало його тільки те, що під псевдонімами також друкувалися працівники ЦК комсомолу, які соромилися зізнатися про це.

«Мене не раз запитували, хто це ховається за псевдонімами. Відповідаю, що радянські закони дозволяють людині користуватися псевдонімами. “Ми тобі покажемо радянські закони!” – кричав одного разу партійний діяч. Так розлютився і пальцем тиць у зміст: “Хто така Ганна Квасик? Відповідай!”. Я полегшено зітхнув: “Це Чмихало – секретар обкому комсомолу з Донецька”. Тоді того партійця аж перекошило. “Бачте, – кажу, – і вам незручно, і мені...” – пригадував Мушкетик.

У 1972 році його звільнили з роботи, звинувативши в «українському буржуазному націоналізмі». Доля вберегла його від репресій, однак сам письменник зізнавався, що було складно: «Скільки я відсидів у всіляких бюро, усіляких зборів, скільки нагінок було. Тільки й знав що догани і, зрештою, був звільнений з роботи за політичною лінією. А що це значить? Телефон у тебе замовкає, ніхто не дзвонить. Друзі не заходять, на вулиці бачать – переходять на інший бік, щоб з тобою не зустрітися. Я й сам не знаю, як це все витримував, але ж витримав».

У низці інтерв'ю Юрій Мушкетик розповідав, що жив за принципом афінських демократів: «Звичайно, письменники мого покоління не сягнули того рівня жертвності, що Іван Світличний, Василь Стус чи Євген Сверстюк... Але ми на них дивилися. Я увесь вік сповідував кредо деяких афінських демократів: щоб ніхто через мене не одягнув чорного плаща, тобто намагався не робити зла».

Із 1986 по 2001 роки – рекордні 15 років очолював Спілку письменників. За цей час на її основі створили «Народний рух», товариства «Просвіта» і «Меморіал».

Проаналізувавши історичні події і власний досвід, письменник резюмував, що українці «свою долю повинні кувати самі»: «Як це було на Майдані, в зоні АТО, де справжні українські патріоти підривали себе гранатами, аби не потрапити в полон до того самого «старшого брата», який віками закріпачував нас, нищив нашу культуру, нашу мову. І ніколи не був він нам братом... Ми живемо надією від президента до президента. Ось цей буде наш, буде справжній... Особисто я щодо цього вже не плекаю жодних надій і вже не вірю ні в чию совість та мудрість, бо все життя прожив при дурачках (дурнях): був Сталін, помер – сказали – дурак; був Хрущов, помер – сказали – дурак, а потім – Брежнєв, Горбачов, та й наші «незалежні», ніхто з них мудрістю і совістю не вирізнявся».

Юрій Мушкетик був доволі плідним письменником – його творчий доробок налічує понад півтори сотні повістей і романів. Письменник

зiзнавався, що i сам не знав повної бiблiографiї. «Я написав дуже багато. Але споглядаю на це критично. Частина з того вмерла. А частина буде жити», – казав вiн.

В останні роки життя письменник майже не працював через поганий зiр, однак його твори продовжували друкувати. В одному з останніх iнтерв'ю вiн розповiв, що написав спогади: «Спогади я написав, але не видав. Нехай уже пiсля мене побачать свiт...».

Матерiал подано за джерелами:

1. Герасимова Г. П. Мушкетик Юрiй Михайлович. *Енциклопедiя iсторiї України: Т. 7: Мi-О* / Редкол.: В. А. Смолiй (голова) та iн.; НАН України; Інститут iсторiї України. К.: В-во «Наукова думка», 2010. 728 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Mushketyk_Y.

2. Мушкетик Юрiй Михайлович. Бiографiя. *УкрЛiб: Бiблiотека української лiтератури*. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.php?tid=1643>.

3. Трегубова Я. Друкував Стуса i Свiтличного, коли цензура лютувала. Пам'ятi письменника Юрiя Мушкетика. *Радiо Свобода*, 06 червня 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29985217.html>.

Методичні матеріали
(електронне видання)

Лагдан Світлана Петрівна

ВІСНИК КУРАТОРА

**№ 76
(лютий)**

Комп'ютерна верстка С. П. Лагдан

Український державний університет
науки і технологій

вул. Лазаряна, 2, Дніпро, 49010